

S T O P A M A P O B I J E N I H

Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva

»Fra Leo Petrović i 65 subraće«

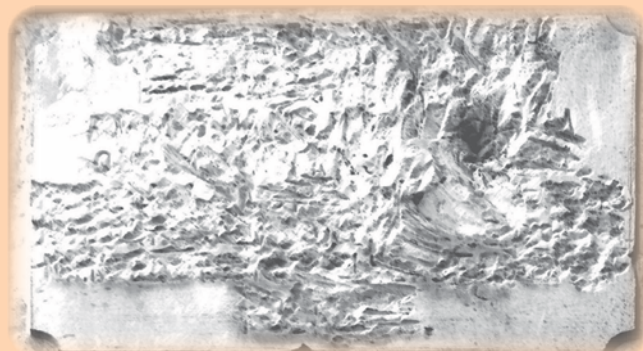
Godina XVI., broj 2 (31), Široki Brijeg, srpanj – prosinac 2023., cijena 3 KM (1,5 EUR)

**Širokobriški hrast –
sve poče pod njim**
(fra Mirko Ćosić 1943.)

Neotučen natpis nad
samostanskim vratima

Natpis nad samostanskim
vratima koji su jugokomunisti
otukli 1945.

POBIJENI HERCEGOVAČKI FRANJEVCI 1942. – 1945.

Široki Brijeg – mlinica

Široki Brijeg – samostan

Mostarski Gradac

Mostar

Celje

Klanjec

Sisak

Požega

Ljubuški

Zagvozd

Maribor

Čitluk

Izbično

Macelj

Kočerina

Zagreb

Zanagline

Međugorje

Vrgorac

Čapljina

Velika Gorica

Pobili ih jugokomunisti:

1942.:	1	Znani grobovi: 34
		Široki Brijeg: 24
		Čitluk: 3
1944.:	1	Macelj: 3
		Kočerina: 2
1945.:	64	Međugorje: 1
		Zagreb: 1

Tražimo svjedočenja glede njihova pogubljenja.
Ako išta o tome znate, dojavite što prije Vicepostulaturi.
Također dojavite ako ste na njihov zagovor dobili neku milost ili čudo.

VICEPOSTULATURA POSTUPKA MUČENIŠTVA »FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE«
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; tel.: (039) 700-325; faks: (039) 702-936
e-adresa: mostar@pobijeni.info; web: www.pobijeni.info

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	28
POBIJENI	32
GLAS O MUČENIŠTVU	33
NATJEČAJ	34
RAZGOVOR	39

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subrača«, XVI., 2 (31),
Široki Brijeg, srpanj – prosinac, 2023.
Broj zaključen 31. lipnja 2023.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

LEKTURA I KOREKTURA:
Zdenka Leženić

ADRESA:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

VEZA:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

GRAFIČKI PRIJELOM I TISAK:
FRAM-ZIRAL, Mostar

GLASILO IZLAZI POLUGODIŠNJE:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf
obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u
poglavljju Izdavaštvo.

CIJENA POJEDINOG PRIMJERKA:
3 KM; 1,5 EUR

GODIŠNJA PRETPLATA (S POŠTARINOM):
BiH 8 KM; HR i EU 9 EUR; CH 9 CHF; SAD 14 USD;
Canada 14 CAD

SLANJE PRETPLATE, DOBROVOLJNIH PRILOGA...:
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka
franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
tekući račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

FRA MILJENKO STOJIĆ

Dragi čitatelji!

U vremenima u kojima jesmo ponovno na ovim stranicama razmatramo povijest žrtvoslovlja Hercegovačke franjevačke provincije, ali i vjernoga hrvatskoga puka Božjega. Zajedno su umirali pa neka zajedno žive u našim sjećanjima i molitvama.

Nisu ta vremena bila laka. Bezbožni jugo-komunistički sustav, zajedno s onima koji su pristajali uz njega, proveo je genocid nad hrvatskim narodom. Ubijani su ne samo njegovi duhovni predvodnici nego i svi oni koji su se izjašnjavali domoljubima i vjericima. Stoga je s pravom Europski parlament komunizam svrstao među tri suvremena totalitarizma.

Zbog nesklonih povijesnih okolnosti nismo još dovoljno razvili u svojoj sredini kulturu žrtvoslovlja i domoljublja. Znamo to i dalje držati samo nekom svojom obiteljskom tajnom i tko se tu ima što miješati. Zaboravljamo pritom da nas Bog nije stvorio samo kao pojedince, nego i kao zajednicu. Svi naši ubijeni, svi naši mučenici pripadaju i obitelji i široj narodnoj zajednici. Oni su zapravo u temelju našega i zajedničkoga postojanja. Ukazuju nam na ono bitno u životu, na pravu pripadnost, na vrijednosti za koje se isplati dati svoj jedini život koji imamo. I nema ništa zazorno u tome da ih se javno sjećamo i da javno iskazujemo počast hrvatskoj zastavi vješajući ju u pravo vrijeme na svoj dom i u svojoj sredini.

Zbog toga što se iscrpio istražni rad, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« u posljednje vrijeme sve više sudjeluje u obilježavanju ubojstva i mučeništva u našim župama i u našim mjestima. Nije riječ samo o Drugom svjetskom ratu i poraću. Ginuli su naši i mučeni i u ratovima, i u bunama, i u vremenu zlosilja. Treba se za sve njih moliti i odati im počast. Počinje već bivati uobičajeno da se to čini u jednom od dana trodnevice zaštitniku dotične župe. Tom prigodom izmoli se i molitva za odrješenje grijeha tih žrtava. Jednostavno, oni su naši, mi smo njihovi!

Od ovoga broja izlazimo s nešto smanjenim brojem stranica. Građe imamo, troškovi se povećali pa je najbolje tako.

Ma gdje da ste, lijep vam pozdrav s našega Briga.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

»Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute Majka Svetaca

Započeli Dani pobijenih hercegovačkih franjevacaca

Široki Brijeg, 4. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Obilježavanje Dana pobijenih hercegovačkih franjevacaca ili 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva 66 hercegovačkih franjevacaca u Drugom svjetskom ratu i poraću započelo je 3. veljače na Trgu širokobrijeških žrtava u Širokom Brijegu. U 10.00 sati pred središnjim križem vijence su položili i zapalili svijeće izaslanstva Grada Širokog Brijega, Županije zapadnohercegovačke (ŽZH), Odjela HNS-a BiH za Drugi svjetski rat i poraće, zajedno s ministarstvom branitelja ŽZH. Vicepostulator fra Miljenko Stojić predvodio je molitvu za sve pobijene. Podsjetimo se da je Grad Široki Brijeg 7. veljače proglasio Danom sjećanja na pobijene franjevce i puk, a ŽZH Danom sjećanja na žrtve komunističkog zlosilja.

Obilježavanje 78. obljetnice nastavilo se u samostanskoj crkvi na Širokom Brijegu. Najprije je bila krunica u 17.30, a zatim sv. misa zadušnica u 18.00 sati, koju je predvodio don Ante Čarapina, župnik u Grljevićima, uz sumisništvo vicepostulatora fra Miljenka Stojića i nekolicine fratara. Župa Grljevići inače je rodna župa trojice ubijenih hercegovačkih franjevacaca: fra Fabijana Kordića, fra Krste Kraljevića i fra Fabijana Paponje.

Na večerašnjoj sv. misi pjevao je dječji zbor »Anđeli« iz Dobrkovića pod vodstvom Marije Cigić. Misna čitanja predvodili su ministranti koje vodi đakon fra Ivan Crnogorac.

Don Ante je u svojoj propovijedi govorio o našim duhovnim predvodnicima, koliko je važna njihova uloga pastira te što sve moraju učiniti za povjerenost im stado. »Ovi ljudi kojih se danas sjećamo odabrali su svoj životni put, biti redovnici i svećenici. Odabrali

su put Isusa Krista, put Božji u svome životu, put siromaštva, poslušnosti i čistoće, put koji na prvom mjestu ima za cilj kraljevstvo nebesko, put prema Bogu koji ih čeka, kojega su susreli i za kojim su krenuli. Taj put traži od njih svjedočanstvo života. Svaki dan iznova. Nema predaha, samo rad, služenje povjerenom im puku, da budu tu za njega, jer to je njihovo poslanje. Biti predvodnici vjere u Boga, kako bi preko njih narod mogao prepoznati Boga u ovome svijetu punom tame i boli, pogotovo tih 40-ih godina kada rat bjesni na svakom koraku, na cijelom svijetu. Na milijune raseljenih, ranjenih i pobijenih, a nakon rata nestalih. Kako u takvom svijetu, kada ispred sebe vidimo samo tugu, jad, bol, patnju, odbačenost, pogibao i smrt, propovijedati radosnu vijest spasenja cijelog čovječanstva? U takvim trenucima trebamo se osloniti na Boga, zapitati se što mi to on ima reći u mom životu, je li on vrijedan življenja ili je li pogrješan moj put ovdje na zemlji. ... Zato biti pastir od nas svećenika traži poniznost, spuštanje sebe na razinu svakoga čovjeka, posebno onoga u potrebi, kako bismo se mogli brinuti o njemu. Ovo se svećenici i biskupi od početka Crkve trude biti

– dobri pastiri povjerenoga im stada! To je teška zadaća koju su uzeli u svoje ruke, ali ujedno i najbolja jer je na svakom njihovom koraku Bog koji ih čuva i prati na životnom putu. Baš kao što ih je pratio i u ona vremena kada je bilo teško nešto reći o Bogu koji je blizak narodu, koji zacjeljuje rane njegove, koji se brine za svakoga čovjeka, a tada je izgledalo kao da je i On sam zašutio i prepustio narod i pastire same sebi, na milost i nemilost svega onoga što se događalo tih godina. Zato kad god se sjećamo toga razdoblja, budi se u nama osjećaj tuge i boli, jer ništa drugo te godine nisu niti donijele. Ali tada nakon rata, kada narod treba utjehu i okrilje, događa se progon i ubijanje svećenika, redovnika i redovnica. Pogledajmo samo ovu brojku ili brojku svih stradalih u Drugom svjetskom ratu: četiri biskupa, 506 svećenika i redovnika te 31 redovnica u Hrvata, i u Hrvatskoj i u BiH. Danas cijela BiH ima svega 553 svećenika. Da se sada dogodi onakav pokolj i progon, mogli bismo navesti zadnju Isusovu rečenicu iz evanđelja: "I bijahu kao ovce bez pastira!" U tome vremenu bilo je upravo ovako. Narodu je ostalo malo manje od polovine njegovih pastira. Zato je

tih godina velik broj mladih krenuo u sjemeništa i velik broj se zaredio za svećenike, bilo biskupijske, bilo redovničke. A to je sve bilo zbog ovih vjernih koji su svoj život položili za svoje ovce, stado, puk, narod.«

Na kraju sv. mise vicepostulator fra

Miljenko Stojić obratio se nazočnima te dodijelio nagrade na ovogodišnjem natječaju Stopama pobijenih, za uzrast djece. Prvu nagradu dobila je Anđela Glavaš za literarni rad *Suze Širokog Brijega*. Marija Prlić dobila je drugu nagradu za video i glazbeni uradak.

Ove godine treće mjesto pripalo je OŠ Ivana Mažuranića iz Posušja za likovni rad na kojem je radila skupina učenika pod vodstvom Anđe Pavković.

Hrvatska radiopostaja Široki Brijeg prenosila je sve uživo putem zemaljskih valova i preko interneta. ✍

Druga večer Dana pobijenih hercegovačkih franjevacaca

Široki Brijeg, 5. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

Molitveni program druge večeri obilježavanja Dana pobijenih hercegovačkih franjevacaca na Širokom Brijegu započeo je molitvom sv. krunice i razmatranjem u 17.30 koje je predvodio đakon fra Ivan Crnogorac, a molili su širokobriješki framaši. Sv. misu zadušnicu predslavio je fra Josip Mioč, župnik u Drinovcima, a uz njega su sumisili vicepostulator fra Miljenko Stojić i ostali fratri iz samostana. Iz župe Drinovci ubijeno je sedam fratara, četiri biskupijska svećenika, jedan đakon, jedan sjemeništarac te 276 članova puka Božjega.

Na sv. misi propovijedao je fra Dario Galić, donedavni župni vikar na Širokom Brijegu, a sada u župi Drinovci. Izdvojimo sljedeće: »Dok se danas

spominjemo nevino ubijenih članova naših obitelji, svećenika i naroda možemo se upitati zašto su se takve stvari dogodile, i zašto se čine i danas? Zašto su ljudi i danas spremni povjerovati u očite laži? Objašnjenje se nalazi u činjenici da otuđeni čovjek, prazni iskorijenjeni pojedinci očajnički traže priču koja će njihovim životima dati smjer i reći im što da rade. Tako pojedinac bez vjere u nadnaravno, bez tradicije i običaja postaje očajnički samotnjak koji se promeće u ponajboljeg sljedbenika totalitarne ideologije, toliko da mu postaje dragocjenija i od života samoga. To je u biti nova religija koja ima veliku potrebu ukloniti svaku drugu religiju, onu istinsku i transcendentnu. Takva zavodljivost u svojoj biti je vjera u lažnu nadu, tražiti spasenje tamo gdje ga nema, ali ga očajnički trebaš.

Tako dolazimo do istine o komunističkoj i ateističkoj obmani koju je ponajbolje okarakterizirao i razotkrio Aleksandar Solženjicin u svojim velebnim djelima. On je ustvrdio da je srž krize koja je stvorena i koja je održavala tu ideologiju u svojoj biti duhovna, a ne politička i materijalna stvarnost. Takva ideologija je laž, gdje postanak i održanje toga lažnog sustava ovisi isključivo o strahu ljudi od suprotstavljanja tim lažima. ... Možda netko smatra da je čuvanje kolektivnog sjećanja jednoga naroda na teške događaje iz povijesti u svojoj biti bez velikog smisla. Ali realnost stvari je nešto sasvim drugo. Ispravno poimani povijesni događaji pomažu nam razumjeti i ispravno živjeti u sadašnjosti. Mi smo danas na početku novog doba. U naše vrijeme ne provodi se klasični totalitarni način okupacije ljudskog društva i uma, kako je to slučaj u komunizmu, nego nešto što se naziva meki ili terapeutski totalitarizam. Mržnja prema protivnicima svoje utopijske ideologije u naše vrijeme zaodijeva se u pomaganje i iscjeljivanje drugih. Današnji meki totalitarni poredak u nastajanju zahtijeva prihvaćanje subjektivističkog i osobnog moralnog pogleda kao objektivni postulat cjelokupnom društvu. Odanost nema alternative nizu nazovi "prava", progresivnih uvjerenja koja se često suprotstavljaju zdravom

razumu i kršćanskoj vjeri. Poslušnost se nameće postupno, od dječjeg vrtića do javnog nastupa. Današnja elita provodi svoju agendu u velikoj suradnji sa svjetskim privatnim korporacijama koje preko tehnologije i moći novca nadziru i usmjeravaju živote ljudi, pa i država. To je sve zajedno zaodjenuto u masku velike filantropije i dobrote, a demonizira se svaka logična primjedba proturječja. ... Nama je upućen poziv da i danas čuvamo poglavito svoj čvrsti odnos s Kristom. Izazova je puno i ne ćemo moći sami kroz život, međutim tko vjeruje nikada nije sam. Nama treba netko iznad ovoga materijalnog svijeta, netko jači i veći od

našeg ranjenog srca i razuma, netko mnogo snažniji i umniji od nas samih. On koji je svjetlo od svjetla pobijedio je laž, u jednom gradu, na jednoj gori zvanoj Golgota. Taj događaj božanske žrtve za nas se uprisutnjuje u svakoj sv. misi, pa i u ovoj. On je naša snaga i naš put. On je prinio slobodno sam sebe i pozvao nas da ga slijedimo bez straha. Njegova savršena radosna riječ raskrinkava sve obmane i zloduhovske laži kroz sva stoljeća.«

Na sv. misi zadušnici pjevao je veliki župni zbor »Sv. Mihovil« iz Drinovaca.

Dodijeljene su i nagrade za uzrast mladeži. S obzirom na to da je ove godine pristiglo manje radova i nedovoljno

kvalitetnih, dodijeljene su samo dvije nagrade. Dragan Boban dobio je prvu nagradu za literarni rad *Šezdeset šest*. Druga nagrada otišla je u ruke Marije Soldo za pjesmu pod nazivom *Moj Brijeg*. Vicepostulator fra Miljenko Stojić pozvao je sve mlade da u sljedećem natječaju budu uspješniji.

Mještani Crnih Lokava, Mokrog, Turčinovića, Dobrkovića i Grada uobičajeno su danas hodočastili od spomenika svojim pobijenima do ratnog skloništa. A jedna skupina njih trčala je iz Crnih Lokava stazom od preko 16 km. Ove godine hodočasnika je bilo najviše, iako je do sada ovo bio najhladniji dan za Hodnju sjećanja. ✍

Uočnica 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevac

Široki Brijeg, 6. veljače 2023.

LUCIJANA KOŽUL

U samostanskoj crkvi Uznesenja BDM na Širokom Brijegu nastavljen je molitveni program Dana pobijenih hercegovačkih franjevaca. Nakon sv. krunicе u 18.00 je sati započela sv. misa koju je predslavio fra Velimir Bagavac, župnik u Čerinu. Sumisio je vicepostulator fra Miljenko Stojić i fratri iz samostana.

Iz župe Čerin ubijena su četiri hercegovačka franjevca: fra Bono Andačić, fra Paško Martinac, fra Rafo Prusina i fra Dobroslav Šimović. A ubijen je i dominikanac Branimir Korać. U Drugom svjetskom ratu i poraću iz župe Čerin ubijeno je 478 osoba. Ostale su iza njih 152 udovice, pet udovaca i 430 siročadi.

Na sv. misi zadušnici pjevao je zbor »Sv. Ivan Krstitelj« iz područne crkve u Knešpolju, pod ravnanjem Marka Salavarde.

Fra Velimir je u svojoj propovijedi naglasio da ne smijemo zaboraviti svoju prošlost, kao i da ne smijemo mrziti zbog zla i nepravdi koji su nam učinjeni, nego da trebamo opraštati i ljubiti: »Pred kraj ovoga dana, u predvečerje 78. obljetnice jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevaca, ovdje u crkvi na Širokom Brijegu okupilo nas je mučeništvo i svjedočanstvo naših

pobijenih fratara. Cijeli ovaj mjesec veljača obilježen je našim mučenicima: od našega blaženoga kardinala Alojzija Stepinca pa sve do ovih naših Širokobriških mučenika. Isto tako treba spomenuti i istaknuti kako je u različitim ratovima i poslije njih stradalo puno i našega puka, koji je na najokrutniji način mučen i ubijan, a mnogima se nažalost i danas ne pronalazi grob. To je za obitelj

Gradonačelnik Mostara Mario Kordić poslao poruku »antifašistima«: Sijači mržnje i podjela

Mostar, 12. veljače 2023.

pobijeni.info / kamenjar.com

U Drugom svjetskom ratu i poraću jugokomunisti su ubili 66 članova Hercegovačke franjevačke provincije. Od toga u Mostaru njih sedam: dr. fra Lea Petrovića (provincijala), fra Bernardina Smoljana, fra Rafu Prusina, fra Grgu Vasilja (gvardijana), fra Jozu Bencuna, fra Kažimira Bebeka i fra Nenada Pehara. Pokupili su ih u večernjim satima 14. veljače 1945. u franjevačkom samostanu u Mostaru, svezane proveli kroz D. Mahalu i ubili na obali Neretve na Čekrku. Nisu bili suđeni ni na kakvom sudu niti je do danas netko odgovarao za taj ratni zločin. Nema u gradu Mostaru (izuzev franjevačkog samostana) ni ploče ili spomenika podignutih u čast ubijenim franjevcima i mnoštvu puka Božjega, kako u vrijeme rata tako i u poraću.

A u tom nesretnom ratnom vremenu franjevci u Mostaru pomagali su pojedince i obitelji židovskoga, srpskoga, partizanskoga, komunističkoga...

podrijetla. Mnogo je dokaza za to koji su pomno skupljeni u doktorskoj disertaciji Hrvoja Mandića: »Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću«. Mi ovdje spomenimo samo to da su nekoliko puta partizanski i komunistički pripadnici dolazili do dr. fra Lea Petrovića da ga zbog njegovih zasluga za njihove obitelji odvedu na tzv. oslobođeni teritorij, ali je on to uvijek odbio. Posljednji put došli su po njega noć prije ulaska jugokomunista u Mostar.

U vrijeme Jugoslavije 14. veljače slavljen je kao Dan oslobođenja Mostara. Neki su, nazvavši se tzv. antifašistima, to nastavili i nakon Domovinskoga rata. Znakovi pod kojima sve čine jesu oni propalog jugokomunističkoga režima, jednoga od triju suvremenih totalitarizama (nacionalsocijalizma, fašizma i komunizma), kako je to definirao Europski parlament.

Ove su godine tzv. antifašisti najavili svoj ponovni skup u Mostaru u povodu 14. veljače. Gradonačelnik grada Mostara dr. Mario Kordić reagirao je

objavom na društvenim mrežama. Pre-nosimo ju u cijelosti.

»Mostar je simbol multikulturalnosti i slobode. Dok Mostar svakodnevno raste, razvija prometnice, infrastrukturu, turizam, obnavlja zaostale ruševine, pojavljuju se lažni moralizatori i falsifikatori načela antifašizma.

Predstavljati se antifašistima noseći u rukama simbole jednog od najgnusnijih totalitarnih režima je za svaku osudu. Možda bi i ove godine igrokaz koji isti glumci godinama izvode prošao bez reakcije, ali nemoguće je zanemariti gnusno nazivanje Mostara mjestom neofašizma.

Oštro osuđujem takav javni govor koji ne pripada civiliziranom i demokratskom društvu kojem Mostarke i Mostarci pripadaju. Duboko sam uvjeren da smo dovoljno sazreli kao društvo da demaskiramo lažno predstavljanje i sijače mržnje i podjela. Grad koji kao gradonačelnik predstavljam podržava i podržavat će sve slobode, provoditi reforme, ali i reagirati na zlonamjerne postupke i izjave.«

Sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk u Tomislavgradu

Tomislavgrad, 13. veljače 2023.

IVANA KARAČIĆ

U nedjelju 12. veljače u 18.00 sati u duvanjskoj bazilici slavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk, za nevino stradale u Prvom i Drugom svjetskom ratu i poraću te

Domovinskom ratu. Procesija je sa svijećama došla u crkvu do oltara pred kojim je bila slika 66 pobijenih hercegovačkih franjevaca. Tu su pročitana njihova imena i mjesta stradanja te se pomolilo za njih i za puk. Sv. misu zadušnicu predvodio je gvardijan fra Bože Milić, a suslavilo je 13 svećenika.

Fra Bože se u propovijedi spomenuo vjernosti i ustrajnosti pobijenih hercegovačkih franjevaca koji su, vođeni Božjom mudrošću, drukčijom od logike ovoga svijeta, svoje poslanje ispunili do kraja. Nadamo se da ćemo im se nekad u budućnosti obraćati za pomoć kao blaženicima ili svecima. Dok

Sv. misa zadušnica za pobijene fratre i puk u Mostaru

Mostar, 15. veljače 2023.

VINKO KOVAČIĆ

U crkvi sv. Petra i Pavla u Mostaru u utorak 14. veljače predslavljena je sv. misa zadušnica za pobijene fratre: fra Lea Petrovića, fra Grgu Vasilja, fra Jozu Bencuna, fra Bernardina Smoljana,

fra Kažimira Bebeka, fra Nenada Pehara i fra Rafu Prusinu, kao i za pobijeni puk iz grada Mostara i okolice. Misno slavlje predvodio je fra Jozo Grbeš, provincijal Hercegovačke franjevačke provincije, uz sumisništvo fra Mire Šege, vikara Provincije, fra Miljenka Stojića, vicepostulatora, fra Danke Perutine,

župnika i gvardijana u Mostaru te nekolicine ostalih gvardijana i svećenika iz Provincije.

U svojoj propovijedi fra Jozo je između ostaloga rekao sljedeće: »Fra Pavo Dragičević je pitao odgovorne: »Sinoć su odveli našu braću i ne znamo što je s njima.« Nisu im htjeli reći. Ni onda ni danas. I tako se nastavlja put istine i laži, nasilja i mira! Bijaše srijeda, 14. veljače. Prije 78 godina. Ili 28.489 dana. Mi od tada čekamo saznati istinu. ... Iz svakog dijela ove zemlje Hercegovine ubiše svećenike, ubiše narod Božji, njih više od 20.000. Uhićeni, istjerani, prognani. Ali moja su braća u ovih više od 28.000 dana nastavila liječiti i ljubiti, sjećati se i govoriti istinu. U tamnicama i slobodama, teškim i manje teškim, ali uvijek teškim vremenima! Nama je to jedini put. Jedini put će biti i dalje. Jer jedino ljubav rađa ljubav.«

Uz vjerni puk Božji sv. misi zadušnici nazočile su i Školske sestre franjevske sa svojim kandidaticama, mostarski trećari i framaši, kao i trećari iz Čitluka. Nakon sv. mise framaši su izveli prigodan recital u spomen pobijenim fratrima. ✍

Requiem za pobijene franjevce Bosne Srebrene i Hercegovačke franjevačke provincije

Sarajevo, 19. veljače 2023.

FRA FILIP JAKOV ŠERO /
bosnasrebrna.ba

U subotu 18. veljače u organizaciji Franjevačke teologije u sarajevskoj

četvrti Nedžarići održan je koncert Requiem zagrebačkoga mješovitoga zbora Euterpa. Koncert je posvećen pobijenim franjevcima provincije Bosne Srebrene i Hercegovačke franjevačke provincije koji su ubijeni tijekom i u

poraću Drugoga svjetskoga rata.

Izveli su skladbe Krešimira Klarića »Ave Maria«, Dore Pejačević »Ave Maria« i Gabriela Fauréa Requiem, op. 48. Sudjelovali su: Marko Antolković, sopranist, Jurica Jurasić Kapun, bariton,

koji su zbilja bili jedini intelektualci, jedina elita na području Hercegovine i šire. Ne samo da su osnovali gimnaziju, nego su osnovali i studij bogoslovije u Mostaru, preteču današnjeg Sveučilišta u Mostaru. Komunisti nisu štedjeli

nikoga i ništa. Tako treba spomenuti da su i mnogi civili ubijeni. Samo u Širokom Brijegu, u četiri dana operacije, ubijeno je 78 civila. Poslije kad gledate istraživanja drugih kolega zapažate da je jednostavno nestalo preko 10 %

pučanstva, najčešće mladih, s područja Širokog Brijega.»

Cijeli razgovor s dr. Hrvojem Mandićem u emisiji Povijesne kontroverze može se pronaći na <https://radio.hrt.hr/slusaonica/povijesne-kontroverze>. ✍

Franjevački provincijali i kustodi na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 3. ožujka 2023.

pobijeni.info /
bitno.net

U Međugorju se od 27. veljače do 3. ožujka održavala XV. generalna skupština UFME (Unio Fratrum Minorum Europae – Unija Manje braće Europe). Uz provincijale i kustose iz Europe, na ovome zasjedanju sudjeluje i general reda manje braće fra Massimo Fusarelli te čitava uprava franjevačkoga reda.

Za novoga predsjednika UFME izabran je fra Arald Krzysztof Maliszewski, provincijal iz Poljske. On će na ovom mjestu naslijediti fra Miljenka

Šteku. Novi dopredsjednik UFME je provincijal fra Mario Chiarello iz Italije.

U sklopu zasjedanja UFME 2. ožujka sudionici su, ukupno 60 provincijala i kustoda europskih franjevačkih provincija, na čelu s generalnim ministrom reda fra Massimom Fusarelliem i provincijalom Hercegovačke franjevačke provincije fra Jozom Grbešom, boravili na Širokom Brijegu. Radosno su ih dočekala sva braća širokobriješkog samostana na čelu s gvardijanom fra Ivanom Marićem, ml. Posjetili su crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije, samostan, franjevački muzej i galeriju. Također su posjetili i ratno sklonište

u kojem su u Drugom svjetskom ratu ubijena i zapaljena 12-orica franjevaca iz samostana, što im je kratko približio vicepostulator fra Miljenko Stojić. Tu su se, kao i na grobnici ubijenih franjevaca u crkvi, pomolili prisjećajući se tih teških ali i slavni trenutaka.

Poslije ugodna boravka na Širokom Brijegu uputili su se u Mostar posjetiti franjevački Provincijalat hercegovačkih franjevaca te samostan i župu Sv. Petra i Pavla. Pomolit će se posebno za sedmoricu hercegovačkih franjevaca koje su jugokomunisti ubili na obalama Neretve i ubacili ih u nju tako da se do danas ne zna za njihove posmrtnne ostatke. ✍

Apostolski nuncij u BiH boravio u Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 20. ožujka 2023.

jabuka.tv

Apostolski nuncij u BiH Francis Assisi Chullikatt boravio je u Širokom Brijegu gdje je posjetio franjevce te prirodne ljepote ovoga grada. Ime Franjo Asiški dala mu je njegova baka koja je bila trećarica.

Sa Širokom Brijega u srcu je posebno ponio ubijene hercegovačke franjevce, mučenike, kako se izrazio. Posjetio je crkvu i ratno sklonište gdje su franjevci ubijeni i zapaljeni. Biranim riječima govorio je o svetom Franji Asiškom i poželio se fotografirati kod kipa svetoga Franje u samostanskoj crkvi.

Na prigodnom ručku u samostanskoj blagovaonici proslavio je rođendan. Ostao je dirnut gostoljubivošću franjevaca, a oni počašćeni njegovim

dolaskom i tolikim zanimanjem za samostan, pobijene fratre, Široki Brijeg i njegovu povijest. Zadržale su ga također prirodne ljepote kanjona Borak te rijeke Lištice.

Franjevci su nunciju poklonili kip

Širokobriške Gospe koji će biti u njegovoj kapelici u Nuncijaturi u Sarajevu. Sa sobom je ponio i plakat s ubijenim hercegovačkim franjevcima, navode iz Franjevačkog samostana i župe Široki Brijeg. ✍

Umirovljeni nadbiskup Pesara posjetio franjevački samostan na Širokom Brijegu

Široki Brijeg, 22. ožujka 2023.

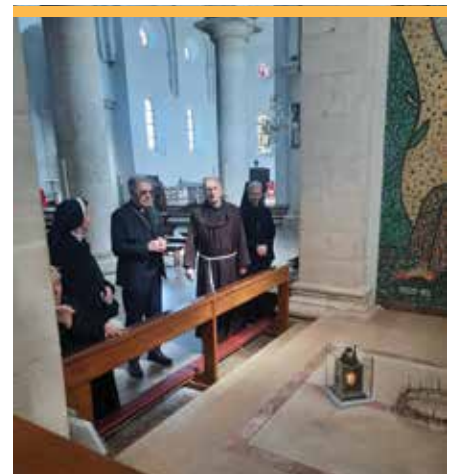
LUCIJANA KOŽUL

Uposjet Širokom Brijegu stigao je mons. Piero Coccia, umirovljeni nadbiskup Pesara i izaslanik Talijanske biskupske konferencije na 86. redovitom zasjedanju BK BiH. Zasjedanje je održano u prostorijama Biskupskog ordinarijata u Mostaru.

U svome pohodu najprije je posjetio Memorijalni centar Groblje mira na Bilima, mjesto gdje bi svaka žrtva iz Drugoga svjetskoga rata i poraća trebala

imati svoj križ kao trajan spomen da se nikada ne zaboravi što se dogodilo u ne tako dalekoj prošlosti. Nakon toga mons. Coccia stigao je u samostan na Širokom Brijegu.

Tu ga je primio fra Miljenko Stojić, vicepostulator postupka mučeništva »fra Leo Petrović i 65 subrača«. Predstavio je nadbiskupu i njegovoj pratnji povijest samostana na Širokom Brijegu, njegovu važnu ulogu u opismenjivanju naroda, kao i fra Didakov pothvat kada je hercegovačku djecu odveo u Slavoniju kako bi ih spasio od gladi. ✍

Široki Brijeg (II.)*

PIŠE: DR. FRA OTON KNEZOVIĆ

Mučeništvo Širokog Brijega

Početkom prosinca te godine opet se razvijala žestoka bitka s partizanima za Široki Brijeg. Došlo ih veliko mnoštvo sa strojnicama, bacačima i običnim puškama. Svake noći pred zoru. Huka i buka, vriska vojske, kao da su na svadbi! Nijemci se samo čude bezobzirnosti i ustaša i partizana, jer i jedni i drugi navaljuju pjevajući i vrišteći, kao da idu u svatove! Ostati ili poginuti, kao da im je jednako. Došla su tri generala iz Mostara sa svojim četama da upravljaju bitkom za posjed Širokoga Brijega.

U najvećem jeku borbe, stigla je jedna partizanska brigada iz Dalmacije na Trn polje, te sa zapadne strane puca topovima na samostan i crkvu. U crkvi je nešto čeljadi, koje izpovijeda fra

Stanko Kraljević. Divan je čovjek. To je stara japija, kako su svi govorili. Povisok je, razrastao, uspravan kao štap, visoko čelo, oči plave, lice poširoko, mladenačko, rumeno, nijedne bore na njemu, iako je fra Stanko u 72. godini života! Tjeme je velike glave ćelavo, ali se sijedo-bijela kosa još dobrano drži po ostalom dijelu glave. Ide uspravno, kao da mu je tek pedeset godina. U mladim godinama bio je profesor u sjemeništu i odgojitelj mladeži, kasnije župnik po raznim župama i gvardijan (starješina samostana) na Širokom Brijegu 14 godina uz prekide. On je rođen u Mokromu, a stric mu je bio fra Anđeo Kraljević koji je doveo fratre iz Kreševa 1844. na Široki Brijeg, i poslije postao biskupom u Mostaru. Fra Stanko je bio neobično trijezan, bistar i duhovit čovjek. Bio je eto 14 godina starješina u velikoj samostanskoj obitelji i u

vrijeme rata i u vrijeme mira; bilo je i gladovanja i svakojakih poteškoća, ali ga nisam nikada vidio ljutita, potištena, klonula ili srdita. Resila ga je prirodna dobrota i redovnička samozataja, bio je vječito raspoložen i nasmijan, ozbiljan, ali i šaljiv prema potrebi i društvu. Bio je točan kao sat od mladosti. Išao je redovito spavati u devet sati naveče, a ustajao bi jutrom u četiri sata. Prvi je čitao svetu misu svako jutro, pomolio se i sjeo u izpovjedaonicu. On je najviše izpovijedao. Nedjeljom i svetkovinama dolazilo bi veliko mnoštvo svijeta na svetu izpovijed, pa bi on ostajao u izpovjedaonici po šest do osam sati. Izpovijedali su i drugi svećenici, ali ipak ne toliko koliko on. On je svako jutro bio u izpovjedaonici.

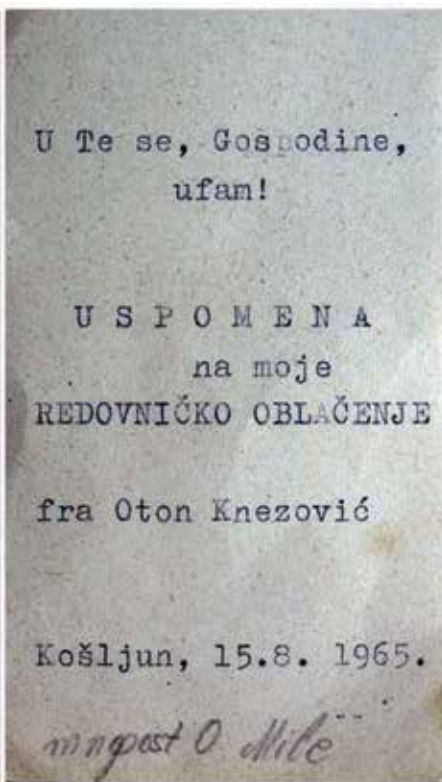
Jednoga dana razgovarali smo u zbornici o težini našega položaja. On nam je govorio da će nas bombardirati saveznici, kad ih naruči Tito. Možemo jednoga dana ili jedne noći ostati svi mrtvi. Bombe će nam porušiti ove velike i divne zgrade, koje su plod franjevačkoga rada i aktivnosti kroz sto godina. Nijemci su nepošteno učinili što su se smjestili baš u naše zgrade i izvrgli nas tolikoj pogibli. Tada su ga neki pitali:

– Što ćemo sada, oče fra Stanko?

– Fra Oton se dopisuje s Poglavnikom, piše članke u novine, on bi morao kapu u šaku i tražiti spas. Mogli bi se razići i drugi mlađi kojekuda po sjevernim župama ili dalje. Ostat ćemo ovdje mi starci, gvardijan, župnik i pomoćnici, pa što nam Bog dadne.

Fra Didak Burić veli mu:

– Za fra Otona ne govorim ništa, ali mi ostali nismo nikomu krivi ništa. Ne znam zašto bismo morali bježati. Fra Didak je visok, crnomanjast, mršav i boležljiv profesor francuskoga jezika. Škole je svršio na Sorboni u Parizu.

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo neke gramatičke pogreške ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

Čovjek je na svom mjestu i obćenito zvan »Dobričina«.

– Vi niste krivi nikomu ništa, rekoh. Molim, što sam ja kriv?

– Ne srđi se, fra Otone, što ću ti reći. Ti si žegaran čovjek. Dobar si i svatko te hvali, ali brzo planeš, jer si temperamentan. Rekneš svakomu istinu u lice i nemaš dlake na jeziku ni biskupu, ni provincijalu ni ministrima ni inspektoru! Ti imaš pravo redovito uvijek, ali drugo je pitanje, je li baš zgodno reći svakomu sve ono što misliš o njemu! Dobro ti je rekao fra Stanko: kapu u šaku i bježi!

– Ja se ne osjećam kriv ni u čemu. Pa nisam toliko ni pisao za vrijeme rata. Ali ja sam govorio i privatno i u crkvi s propovjedaonice protiv svih koji krše Božje i ljudske zakone. Osuđivao sam i izgrede pojedinaca na ustaškoj strani.

– Baš radi toga što si pisao i govorio protiv svakoga, bježi ako ti je draga glava! dovikuje mi gvardijan fra Andrija Jelčić. Moj meštre, ne će oni pitati nikoga od nas jesi li kriv ili nisi, nego jesi li svećenik i Hrvat.

– Pa svi smo fratri svećenici i Hrvati ovdje! A ne možemo svi bježati!

– Fra Otone, mi te ne gonimo, nego mi ti savjetujemo da bježiš, jer bi nas mogli poubijati sve radi tebe! veli mi fra Mariofil Sivrić, mladi vikar samostana. Znadu Srbi da si ti dao Pašiću i Aleksandru bosanski grb! Ne će oni tebi to nikada zaboraviti ni oprostiti! Srbi su to!

– Pa ja sam imao pravo! Kako je mogao Pašić kao predsjednik države Srba, Hrvata i Slovenaca izjaviti u Sarajevu 1922. ovo: »Bosna i Hercegovina jesu dve srpske klasične zemlje, dve najčistije srpske zemlje, bre, i nitko ne može biti u njima činovnik, tko nije radikal ni Velikosrbini!«

– Srbi mogu govoriti sve, ali mi ne smijemo ni pisnuti! Veli mi fra Tadija Kožul, mladi profesor klasičnih jezika.

– Ali ja smijem bogme i ja sam mu odgovorio člankom »Čija je Herceg – Bosna?«. Odgovorio sam mu onako,

kako je zaslužio!

– E pa sad put pod noge, sokole moj, veli mi fra Martin Sopta, filozof.

Dok mi tako razgovaramo, bane u zbornicu mladomisnik fra Bosiljko Kordić. Došao od kuće iz sela Grljevići, koje je nasred puta između Širokoga Brijega i Vitine kod Ljubuškoga. Veli nam:

– Poštovani oci! Bio sam kod kuće u Grljevićima nekoliko dana. Jučer mi je došao u roditeljsku kuću neki rođak partizan. On je krasan i mlad momak i nitko živ ne zna kako je on otišao među partizane. Ne govori ni on, da ga ne bi možda ubili. Možda su ga negdje zarobili i prisilili da ostane kod njih! Ne smije ih izdati, jer će ga ubiti danas sutra! On mi kaže: »Fra Bosiljko, molim te, otiđi odmah na Široki Brijeg i reci fratrima neka bježe kud kamo! Ja sam čuo neki dan na Posušju kako se ti partizani razgovaraju među sobom: "E, bre, nijedno mesto u Jugoslaviji ne će tako grdno nastradati kao Široki Breg!" Oni će sigurno poubijati fratre, kao što su poubijali i tolike druge naše svećenike! Leti i kaži im neka bježe bilo kuda!« Takva je poruka, a vi poštovani oci, kako znate.

***

Fra Stanko izišao na crkvena vrata i u isti ga čas pogodilo topovsko tane u junačko čelo, probilo se unutra, oštetilo jedan crkveni kameni stup i srušilo kip na oltaru sv. Ante! Partizani opalili top s Trna u crkvu. Nekoliko topovskih hitaca pogodilo je krov, toranj i veliki prozor na crkvi.

Među nama nastala strava. Žao nam fra Stanka iz duše. Kud će sudbina baš na nj, kad nam je valjao svojim mudrim i očinskim savjetima toliko! Otišli smo u crkvu, pomolili se Bogu za njegovu dušu i sutra ga pokopali.

Fratri se smeli i ne znadu što će. Jedan mačekovac i desna ruka dra Bariše Smoljana imao vezu s partizanima već duže da se osigura na vrijeme. Partizani poručivali po njemu: »Neka se fratri ne

boje ništa. Nikomu ne će pasti ni vlas s glave, osim tko je bio ustaša zločinac. No i njemu će suditi narodni sud, pa što mu bude!« Tako nam je poručivao i jedan partizan iz Mostara, sin nekoga fijakerdžije Ernesta, koji je bio Talijan iz Trsta, ali se pohrvatio u Mostaru.

***

Dr. fra Marko Dragičević, fra Nevenko Mandić i fra Bono Andačić otišli na sjever u brda u župu fra Metoda Puljića Izbično. U slijedeću nedjelju fra Marko držao pučku misu u Izbičnu, a fra Metod se vratio u Mostar. Baš kod pretvorbe stignu neki partizani s puškama i samokresima u kapelicu, svuku fra Marka i odvedu svu trojicu nekuda. Fra Marko reče narodu da bude miran, da se pomoli za njih, jer je njihova sudbina poznata. Nikada o njima ni traga ni glasa. Čobani su pretraživali jame i pećine u brdima, ali ništa!

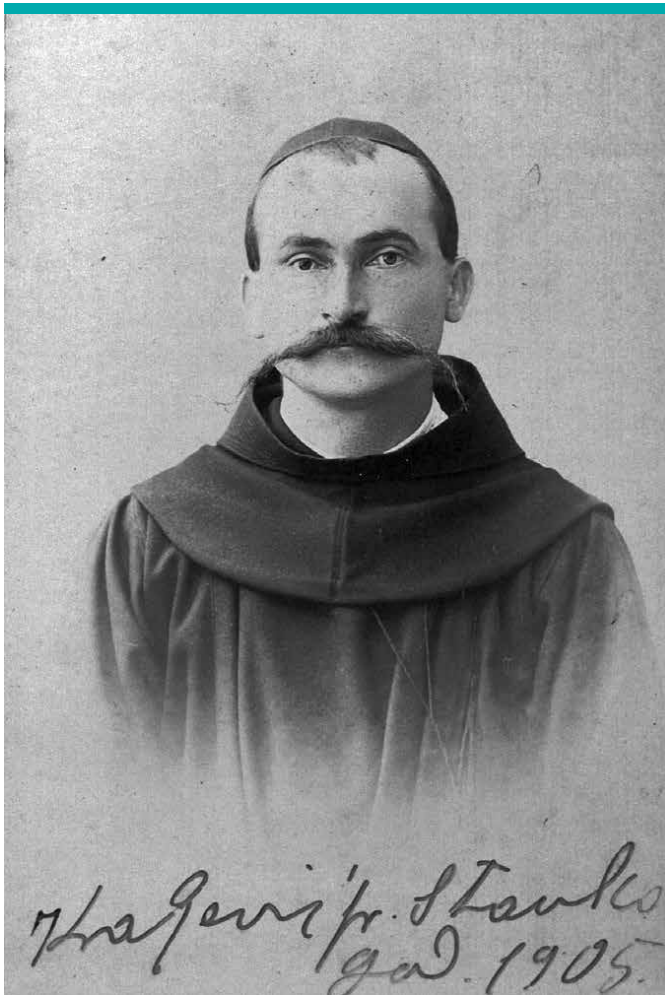
Bivši provincijali dr. fra Krešimir Pandžić i profesor fra Augustin Zubac, fra Zvonko Grubišić i neki klerici otišli u drugu susjednu župu Mostarski Gradac da se zaklone od bombardiranja samostana. Neki otišli opet u Mostarsko Blato k župniku, ali većina fratara i klerika ostala u samostanu.

***

Jedne noći navalili odmah s večera partizani na varošicu Lišticu. Dakle obkolili su Široki Brijeg s tri strane, otvorena je još samo istočna strana prema Mostaru. Nijemci dovukli pojačanja iz Mostara, skupila se seljačka i ustaška milicija, koju Nijemci vježbaju i šalju u prve redove. Moraju braniti Široki Brijeg pod svaku cijenu, dok se njihova vojska ne povuče iz Crne Gore, istočne Hercegovine i zapadne Srbije koja graniči s Crnom Gorom.

Borba se vodi dan i noć! Stigla partizanska pojačanja iz Dalmacije. Tito ljut, zašto se tako odugovlači osvojenje ustaške kule na Širokom Brijegu. Došli topovi, tankovi, borna kola iz Dalmacije i tisuću partizana iz Dalmacije,

Prisjećanja bivših đaka na svoje profesore iz **Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu***

FRA STANKO
(PETAR) KRALJEVIĆ

Rođen 1871. u Mokrom. Pučku školu je učio u rodnom mjestu, gimnaziju u Širokom Brijegu. Bogosloviju u Rimu. Djelovao je

samo kao vjeroučitelj u profesorskom smislu na Širokom Brijegu. S puno smisla za građevinarstvo i ekonomiju bio je vrlo upotrebljiv kao ekonom samostana i sjemeništa. Poznati ispovjednik, naročito klericima.

Partizani su ga streljali bez suda i spalili u protuavionskom skloništu 7. veljače 1945. godine u Širokom Brijegu.

Čovjek prirodan, jednostavan, znao bi pomiriti i sela poput kralja Salomona. Dostojanstveni misnik. Bio je kao mladić obolio (sušica) i oporavio se u župnom uredu u Čerinu, kasnije je postao »stokilaš«. Kao čovjek povučen i ozbiljan. Znao bi se našaliti na svoj račun, no i na tuđi. Đaci se tužili da ih je mogao bolje hraniti. Đaci bi ga potkradali za suhe šljive i šećer, a kada bi on davao »kao da rebra otkida«.

Poznata je jedna anegdota o njegovom odlasku iz Rasna (župe): »Ako sam nekome dužan neka odmah dođe i ja ću vratiti, a što se tiče dugova meni, ja praštam sve« (jedan je dobio da nikome ništa nije ni dao). Ipak davao bi potajice, da drugi ne znaju, a za uzvrat je tražio da ovaj izmoli koji Očenaš za dobročinitelja. (V. Dg)

Kada su partizani došli i tovarili, bio je to veliki tovar, a mi smo dobili krišku kruha koju si mogao gledati. (M. Ju)

Nikada se ne bi naljutio. Bio je jednook. Rado bi išli k' njemu na ispovijed. Škrt je stvarno bio, govorio bi da ne može dati više, jer ne zna dokle će rat. (U. Lo)

Izvanredno pobožan kao svećenik. Bio je i fratrima s očinskim postupkom. Pitao se u imovinske stvari glede kuhinje. (F. Vi)

Kada bi bio samo jedan sjemeništarač otpušten, on bi naredio kuharu »Stojane manje krišku masla, jedan đak je manje«. (D. Be)

Zvali su ga seljaci »Ćoro« zbog ćoravosti na jedno oko. No ćud mu je bila dobra, veseo je bio i nasmijan. (L. Ko)

Zadnji dan prije ubijanja neki navodno pod njegovim utjecajem nisu obukli habit, kojega su inače oblačili da bi izbjegli mobilizaciju, a eto to ih je tada spasilo, jer su partizani samo gledali na one koji imaju habit. (jedan koji je tako ostao živ)

Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010., str. 148. – 149. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku. Ispravljene su samo poneke gramatičke nepravilnosti ako je to bilo potrebno radi razumljivosti.

Proslav*

PIŠE: FRA BAZILIJE PANDŽIĆ

Mi, bivši đaci širokobriješke Franjevačke klasične gimnazije u koju smo se upisali kao djeca, a izašli iz nje kao zreli ljudi, ponajviše smo sa zebnjom pratili događaje koji su se 1944. i 1945. odvijali u tom kraju. Bili smo svjesni što su sposobni učiniti komunistički zločinci pod vodstvom ruskih komunisti koje su potpomagali Englezi i Amerikanci. Ipak, nadali smo se da je u njima ostao tračak čovječnosti koji će iskazati prema nedužnima kad budu osvajali samostan i Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu. Međutim, prevarili smo se u svojim nadanjima. Izbezumljeni pred ljudskom nevinošću zločinci su upravo nad tim nevinim ljudima htjeli pokazati pravo stanje svoje zloće. Skupili su ih pa jednog po jednog nemilosrdno strijeljali i na koncu sve zajedno u protuzračnom skloništu polili benzinom i spalili.

U to vrijeme nalazio sam se u Rimu kamo sam otišao učiti crkvenu povijest. Godine 1945. morao sam završiti to učenje. Pisao sam doktorsku radnju o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji, proučavao rimske arhive o tom predmetu, ispisivao nađene isprave i nastojao što bolje osvijetliti povijest te biskupije. Budući da sam taj rad htio završiti na vrijeme, nisam se bavio drugim stvarima pa ni prilikama u širokobriješkom kraju. O njima sam čuo samo po pričanju drugih.

Znali smo da je vojničko stanje za naš narod vrlo nepovoljno jer su komunisti bili u boljem položaju, ali sve nam je ostalo bilo nejasno. Pred Božić 1944. došao je u Rim poljski franjevac fra Sabina Plehta koji se kao dušobrižnik poljskih vojnika nalazio na području koje

su zauzeli jugoslavenski komunisti. On je pričao da se oni strahovito ponašaju prema katoličkim svećenicima: optuživali su ih da su špijuni neprijateljskih snaga pa onda prema njima postupali na razne načine.

U ožujku 1945. u Rim je došao Marko Skoko, bivši đak širokobriješke gimnazije rodom iz Klobuka. Donio je vijest da su komunisti srušili samostan i gimnaziju na Širokom Brijegu i ubili šest fratara. Istaknuo je da je među njima pogubljen i moj stric fra Krešimir Pandžić. Iako njegovo izvješće nije bilo potpuno točno, iz njega smo mogli dobiti jasniju sliku o stanju u Hercegovini.

Potkraj ožujka 1945. u Rim je došla prva službena vijest o prilikama u Hercegovini koju je rimske kongregaciji De propaganda fide javio mostarski biskup Petar Čule. Za vijest smo doznali 1. travnja 1945. Toga dana išli smo čestitati Uskrs fra Dominiku Mandiću kojemu je prefekt spomenute kongregacije kardinal Pietro Fumasoni Biondi

telefonski javio da je dobio pismo od biskupa Petra Čule i pozvao ga da mu priopći vijesti. Biskup Čule je u tom pismu javio da su komunisti u Hercegovini ubili više od 40, a na Širokom Brijegu oko 20 franjevaca, odnosno, sve koje su zatekli.

U svibnju 1945. počele su dolaziti hrvatske izbjeglice u Rim. Svatko je pričao svoje doživljaje i prilike u kojima se nalazio. Od njih smo malo-pomalo saznavali stanje u Hrvatskoj. Iznenađile su nas vijesti o krvoločnosti komunisti koji su samo u Hercegovini ubili 66 franjevaca. Od tada sam se i osobno počeo više zanimati tko je taj zločin počinio i iz kojih razloga.

Vrativši se nakon dužeg vremena u domovinu, u Zagreb, posebno me je ugodno iznenadila vijest da nekoliko bivših đaka širokobriješke gimnazije proučava kako su ubijeni širokobriješki franjevci te da o tome pripravlja knjigu. Predvodio ih je Jozo Tomašević – Koška koji je u moje vrijeme bio đak širokobriješke gimnazije, a sada ugledni inženjer i pisac. Podupro sam njihova nastojanja koliko sam mogao jer mi je bilo drago da nisu zaboravili ta vremena. Zbog toga svim srcem i sad podupirem pojavljivanje ovog pretiska knjige jer će se na taj način svjetlo sa Širokog Brijega širiti našom hrvatskom domovinom. Neka Bog pomogne one koji su je pisali i one koji se brinu o njezinu novom pojavljivanju.

U Zagrebu o Uskrsu 2010.

Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača« – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, travanj 2010., str. V. – VI. ✍

* Tekst donosimo u izvorniku.

2023.

Uzrast: djeca

1. nagrada

Suze Širokog Brijega

PIŠE: ANĐELA GLAVAŠ, 9. a r.,
OŠ ANTUNA BRANKA I STANISLAVA ŠIMIĆA, DRINOVC

Jednoga tužnog dana godine četrdeset pete
nad Široki Brijeg nadvila se tama.
Zločina strašnog franjevci su bili mete,
ta neizmijerna žalost i tvrdi hercegovački kamen slama.

Bliski kao braća, kao suza i oko,
na svoje nisu dali pa im noževe zabiše duboko.
Na haljinama fratarskim odriješiše se čvorovi,
ono što nakon toga uslijedi strašni su i mučni bolovi.

Stijena i duša naroda našega oni su bili.
I vjere se Kristove nikad nisu postidjeli.
Zbog toga ih neprijatelj preziraše snažno,
krvlju njihovom povijest obilježiše važno.

Darovali su svoje živote toj zemlji tvrdoj,
tijelu njihovu nek' je vječni pokoj.
Duh njihov još nad Širokim Brijegom bdije,
jer žrtva njihova zaboravljena nikad nije. ✍

2. nagrada

Videozapis pobijeni *Hercegovački franjevci* uz pjesmu *Lađa spasa*

Marija Prlić, učenica VIII. a r. Osnovne škole fra Stipana Vrljića iz Sovića, nagrađena je 2. nagradom za videozapis i glazbeni uradak.

U sklopu videozapisa napravila je kratku prezentaciju o stradanju

hercegovačkih franjevaca. Prezentacija prati povijesni tijek ubojstva franjevaca, od prvoga ubijenog 1942. pa sve do 1945. kada su se dogodila najveća ubojstva, sveukupno 66 hercegovačkih franjevaca.

Tijekom cijele prezentacije u

pozadini se intonira pjesma *Lađa spasa* koju pjeva Marija Prlić.

Prezentacija i glazbeni uradak mogu se pogledati na stranicama portala pobijeni.info (Odjek u puku + Glas o mučeništvu + Natječaj). ✍

3. nagrada

In te, domine, speravi

Učenici VII. razreda OŠ Ivana Mažuranića iz Posušja napravili su likovno djelo pod nazivom »In Te, Domine, speravi!« te za njega dobili 3. nagradu.

Djelo je to Kreativne sekcije koju vodi Anđa Pavković. U izradi ovoga likovnog uratka sudjelovali su: Sara Šego,

Karla Stipić, Ana Grubišić, Petra Jukić, Ivano Drago Bago, Roko Lončar, Ante Rezo, Lorena Buljan, Brigita Karamatić, Iva Marija Karamatić, Dinka Tomić i Emma Emanuela Lončar.

Rad se sastoji od 10 crteža na kojima se prikazuje crkva na širokom

Brijegu, franjevci, njihovo stradanje, ratno sklonište te na kraju 66 križeva s imenima pobijenih hercegovačkih franjevaca.

Cijeli rad može se pogledati na portalu pobijeni.info (Odjek u puku + Glas o mučeništvu + Natječaj). ✍

Uzrast: mladež

1. nagrada

Šezdeset šest

PIŠE: DRAGAN BOBAN, 2. e r., GIMNAZIJA FRA GRGE MARTIĆA MOSTAR

Pero mojih misli, krvlju tinte okaljano,
Britka sabljo žive riječi, Tišinom kovana,
Gorje pokopanih nadanja, grobom rođeno,
Vječna neopipljivosti gorućih istina;
Bezglasno zazivam ime vaše.

Koga drugog da nazivam spomenom utjehe?
Tko će jekom dodira voditi moje pero
Dok po neumitnoj bjelini krvvari grijehe
Što raspára ih šutnja vjekova, jer oporo
Lice pravde slijepo je, dah joj crn?

Prečasne Muze, kćeri Groma, zazivat' ne ću,
Tih devet zlatnih struna Apolonove lire –
Njihovi prsti niti slavnih era raspliću,
A meni bol, čežnja prošlosti duhom navire.
Struna il' je tiha, il' prepukne.

Da zovem Jedinoga, što nad nebesima sja,
Boga Abramova, Milosnog Oca Vječnosti?
Zašto, o zašto, kad oni koje obavlja
Gust pleter mojih versa, ove riječi blijedosti,
Zbog Njega živote izgubiše?

Komunizam nije nikakva demokracija

Narod koji ne uspostavi vlastite kolektivne mnemotehlike ostaje dezorijentiran

Treba otvoreno razgovarati o bolnim ranama, o kulturi sjećanja i uvažavati jedni druge

RAZGOVARALA:
LUCIJANA KOŽUL

*N*aš je sugovornik u ovome broju glasila prof. dr. sc. Dražen Barbarić, dekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Rođen je 1987. u Mostaru, osnovnu školu i gimnaziju pohađao je na Širokom Brijegu. Preddiplomski i diplomski studij politologije završio je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a doktorski studij politologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Bavi se područjima političke teorije, geopolitike, mirovnim studijima, kulturom pamćenja i politikama povijesti. Sudjelovao je u svojstvu izlagača na 30-ak znanstvenih konferencija te objavio 20-ak znanstvenih radova. Voditelj je i stručnoga tima u Institutu za društveno-politička istraživanja u Mostaru.

Kultura sjećanja jedno je od područja Vašeg znanstvenog zanimanja. Što kultura sjećanja kao općecivilizacijski doseg XXI. stoljeća obuhvaća?

Ne postoji nijedna zajednica na ovom planetu koja na ovako ili onako nema strukturirano pamćenje, tj. vlastitu prošlost prerađenu u kodificirane oblike koje je moguće reproducirati u sadašnjem trenutku. Drugim riječima, ljudska društva, što ih svakako diferencira od svih ostalih živih bića, imaju mogućnost i potrebu za »kolektivnom

mnemotehnikom«, specifičnim ugrađivanjem ljudi, događaja, artefakata, koncepata u samu srž kolektivnih identiteta. Preko tog pamćenja zajednice se reproduciraju, stoga je kolektivno pamćenje, kako ističe Jan Assmann, svojevrsan DNK svake samosvjesne zajednice. S druge strane, termin »kultura sjećanja« uslijed monstroznih događaja tijekom Drugoga svjetskoga rata zadobio je i normativnu, civilizacijsku odrednicu. Poglavitito korijen vuče iz introspektivne potrebe njemačkoga naroda da se u poratnu razdoblju suoči s nedjelima vlastitih predaka i sunarodnjaka. Koncept se proširio i na sve one režime koji su imali kolaboracionistički teret, a zatim i na sva društva koja su proživjela kolektivne traume građanskih, revolucionarnih, totalitarnih i međuetničkih sukobljavanja. Kultura sjećanja u svojoj je biti potreba za suočavanjem s nedjelima, zločinima i traumama koje su počinjene kako u ime naših vlastitih kolektivnih identiteta tako i nad pripadnicima tih istih identiteta. Za nju je potreban snažan identitet, mnogo hrabrosti, iskren

odnos prema drugima i iznimno strpljenje. Pojednostavljeno, kultura sjećanja moralna je higijena svakoga kolektivnoga identiteta, a posebno onih koji su u svojoj povijesti imali iskustva s totalitarnim režimima.

Kako biste, sukladno važećim rezolucijama i deklaracijama, znanstveno definirali pojam totalitarnoga režima?

Vrlo jednostavno uzmemo li u obzir da se društvo kao struktura sastoji od

Jedan od razloga jugokomunističkog ubojstva franjevac na Širokom Brijegu jest taj da bi mogli zagospodariti hrvatskim narodom, ukrasti mu njegovu slobodu. Potrebno je zbog toga govoriti o svemu tomu i na pravi se način suočiti s našom prošlošću. To je još uvijek teško jer su jugokomunisti zaledili kulturu pamćenja za najmanje 45 godina. Tek Domovinskim ratom počinju se oslobađati zapretane uspomene i zacjeljivati rane.

MEMORIJALNI CENTAR GROBLJE MIRA U IZGRADNJI

mnoštva podcjelina te da svaka od njih obavlja određenu funkciju za cjelinu pa tako i politički sustav kao njezin odsječak čini iznimno bitnu komponentu. Apsolutno ovladavanje cjelokupnom političkom sferom bez ikakve mogućnosti pluralizma, slobodnoga mnijenja i natjecanja među političkim subjektima školski je primjer autokratskih nasuprot demokratskim režimima. Poseban i radikalni oblik autokratskih režima su totalitarizmi. Oni pored klasičnoga ovladavanja cjelokupnom političkom sferom nastoje ovladati i svim ostalim društvenim podsustavima. Svoju revolucionarnu teleologiju nastoje ostvariti svim mogućim sredstvima uključujući najradikalnije oblike nasilja i represije. Krajnji je cilj stvoriti slomljena i ukalupljena čovjeka kao dio amorfnе mase nesposobne za slobodu, artikulaciju pluralizma i uopće ikakvo političko djelovanje. Totalitarni režimi žele zagospodariti cjelokupnim životom svakoga pojedinca unutar režima: od ishrane, izgleda, habitualnih navika pa sve do svjetonazora, religijskih i

ideoloških određenja. Totalitarizam je, ukratko, institucionalno lobotomiziranje urođene čovjekove slobode.

Jedan od tih totalitarizama, komunizam ili jugokomunizam, u Drugom je svjetskom ratu i poraću ubio, među ostalima, 66 hercegovačkih franjevacа. Što je on time zapravo učinio?

Prema mojem skromnom analitičkom uvidu riječ je o beskrupuloznom, ali iz perspektive totalitarne svijesti vrlo racionalnom potezu. Pokušat ću pojasniti. Svaki totalitarni režim u nastanku želi ovladati svakim pedljem teritorija nad kojim želi apsolutno vladati. Bilo kakav subjekt koji mu tu tendenciju onemogućuje ili otežava automatizmom je kontrarevolucionarni takmac kojeg se pod svaku cijenu mora eliminirati. Pošto su hercegovački franjevci bili istinski korijen katoličkoga i hrvatskoga identiteta na ovim prostorima, kojima se puk utjecao i koje je smatrao vlastitim vjerskim, kulturološkim, pa i društvenim identitetskim generatorom, teško je komunistički val

mogao zapljusnuti srca i umove tadašnjih hercegovačkih žitelja. To se moglo postići tek njihovim totalnim ovladavanjem i represivnim ukalupljivanjem. Jedini akter koji je u tom razdoblju bio istinskom preprjekom tom procesu bili su upravo franjevci. Slomiti njih značilo je slomiti duh naroda, obezglaviti ga i ostaviti na milost i nemilost revolucionarnim procesima.

Koliko je danas važno govoriti o žrtvama totalitarnih sustava, za nas naročito jugokomunizma koji je pobio na stotine crkvenih osoba i na stotine tisuća vjernoga puka hrvatskoga? Je li to naša zadaća ili golo ispunjavanje povijesne znatizelje?

Jugokomunisti govore o dokinuću buržoaske klase, a zapravo ju samo zamjenjuju bojeći ju svojom crvenom bojom. Primjenjuju sovjetski boljševički režim na prostor nove Jugoslavije. A u njemu nije bilo nikakve demokracije, to je zapravo najgore zlosilje.

Naša izdanja

- ◆ Letak *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2009.: HR; IT; DE; EN; PL (0,3 KM)
- ◆ Jozo Tomašević – Koška, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Humac – Zagreb, 2010. (20 KM)
- ◆ Straničnik *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM)
- ◆ Spomendar *Pobijeni hercegovački franjevci 1942. – 1945.*, 2011. (0,3 KM): HR; IT; EN; ES
- ◆ dr. fra Častimir Majić, *U nebo zagledani*, Vicepostulatura – Alfa, Široki Brijeg – Zagreb, 2011. (25 KM)
- ◆ fra Jerko Karačić, *Uspomene iz doba mučeništva*, Vicepostulatura – Nova Stvarnost, Široki Brijeg – Zagreb, 2012. (20 KM)
- ◆ Skupina autora, *Kosti smiraj traže*, Povjerenstvo za istraživanje i obilježavanje grobišta iz Drugog svjetskog rata i poraća – Vicepostulatura, Široki Brijeg, 2012. (10 KM)
- ◆ Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2014. (20 KM)
- ◆ fra Ratimir Kordić, *Fratar – narodni neprijatelj*, Vicepostulatura – Naklada K. Krešimir, Široki Brijeg – Zagreb, 2014. (15 KM)
- ◆ fra Blago Karačić, *Ratne i poratne uspomene 1945. – 1952.*, Vicepostulatura – Matica hrvatska, Široki Brijeg – Vrgorac, 2014. (15 KM)
- ◆ *Mjesto ubojstva i zapaljenja 12 širokobrijeških franjevaca*, razglednica, 2015. (0,3 KM)
- ◆ fr. Janko Bubalo, O.F.M., *Apocalyptic days*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2017. (20 KM)
- ◆ fr. Jerko Karačić, O.F.M., *Recollections of martyrdom in a time of terror*, Vicepostulatura i dr., Široki Brijeg, 2022. (10 KM)
- ◆ Uvezani brojevi *Stopama pobijenih 2020. – 2022.* (20 KM)

Preporučujemo

- ◆ fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, Mostar, 2007.
- ◆ don Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatia, Zagreb, 2007.
- ◆ fra Ante Marić (uredio), *Leo Petrović, prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2008.
- ◆ Gojko Zovko, *Druga strana medalje*, Kigen, Zagreb, 2008.
- ◆ Fran Živičnjak, *U vječni spomen*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2008.
- ◆ Skupina autora, *Macelj – gora zločina*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2009.
- ◆ Zdravko Luburić, *Miris pogorjela svjetla*, Esseg, Osijek, 2009.
- ◆ Nada Prkačin, *In odium fidei – Iz mržnje prema vjeri*, Laudato, Zagreb, 2015.
- ◆ Damir Borovčak, *Macelj 1945.*, Udruga Macelj 1945., Zagreb – Đurmanec, 2015.
- ◆ Nada Prkačin, *Macelj – Titovo stratište*, Udruga Macelj 1945., Zagreb, 2017.
- ◆ Hercegovačka franjevačka provincija, *Zbornik radova u povodu 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije*, Mostar, 2019.
- ◆ fra Frano Dušaj, *Mučenici, evo Gospe*, Katolički duhovni centar, Sukruć, 2020.
- ◆ dr. Hrvoje Mandić, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, AGM, Zagreb, 2021.
- ◆ fra Milan Lončar, *fra Slobodan Lončar. Franjevac i mučenik. Tragovi prošlosti i plodovi milosti*, Franjevački muzej »U kući Oca mojega«, Posušje, 2022.

Darovatelji

Autokuća Matijević, Široki Brijeg	400,00 DM	Miljenko i Janja Galić »Tosić«, Privalj	50,00 DM	Soldo metali, Široki Brijeg	200,00 DM
Vesna Bakula, Posušje	200,00 DM	fra Jozo Grubišić, Međugorje	293,00 DM	T&D Company, Vašarovići	200,00 DM
fra Stanko Banožić, Široki Brijeg	927,00 DM	As Kramar, Ljubuški	300,00 DM	Vlada ŽZH, Široki Brijeg	5.000,00 DM
Čistoća, Široki Brijeg	500,00 DM	Markeli, Široki Brijeg	50,00 DM	Slavka Vukoja, Mokro	100,00 DM
Džida, Čitluk	100,00 DM	MCI, Široki Brijeg	1.000,00 DM	Župa bl. Ivana Merza, Zagreb	197,00 DM
Elektro centar, Čitluk	150,00 DM	Miles, Čitluk	100,00 DM	Paolo Olivieri, Fucecchio, IT	1.805,00 DM
Etiko, Čitluk	100,00 DM	Miviko, Posušje	500,00 DM	fra Gojko Zovko, HKM Bern	1.890,00 DM
Eurovip, Čitluk	200,00 DM	Parts, Široki Brijeg	100,00 DM		
EZ Engineering, Široki Brijeg	300,00 DM	Luka Petrović, Mostar	200,00 DM		

Slanje dobrovoljnih priloga (Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM – Vicepostulatura, s naznakom za što):

- poštanskom uputnicom (BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg; HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid)
- UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški; IB: 4227318660009; žiro-račun (BiH): 3381602276649744; devizni račun (inozemstvo): IBAN: BA393381604876650839, SWIFT: UNCRBA22

Najljepša hvala svima koji molitvom, radom i dobrovoljnim prilozima podupiru pripremu postupka mučeništva naše ubijene braće.

Svakog 7. u mjesecu na Širokom Brijegu slavimo sv. misu za vas, a u zaglavlju portala *pobijeni.info* donosimo vaša imena ili naziv tvrtke i poveznicu s internetskim stranicama.

Neka vas blagoslovi dobri svemogućí Bog!